

tedir (*Mihricânü'l-Ğazzâlî fî Dimaşk*, s. 219-237). Süfî düşünürlerden Zünnün-i Mısıri, Süfyân es-Sevrî, Cüneyd-i Bağdâdî, Hallâc-ı Mansûr gibi kişilere de Hermetik türden bazı eserler izâfe edilir. Affî'ye göre, bütün müslüman düşünürler içerisinde hepsinden fazla Hermetik motifler taşıyan kişi İbnü'l-Arabî'dir. Affî, onun görüşleriyle Hermesçi düşünce arasında önemli paralellikler kurarken "amâ, nefes-i rahmânî, nur, zulmet, su, ilâhî kelime, semavî eflâke ve onların ötesine ruhanî mi'rac, el-hadretü'l-ilâhiyye" kavramlarının benzerlerini Hermetik külliyyatta bulmanın mümkün olduğunu söyler. T. Burckhard da, "Hermesçiliğe yeni bir ruhanî eksen veren, daha doğrusu onu son dönem Grek natüralizminin boğmasından kurtararak orijinal yapısını tam mânasıyla yeniden kuran hareket, İslâm inancının bâtinî tefsiri olan vahdet-i vücûd doktrinidir" diyerek bir bakıma Affî'yi destekler.

BİBLİYOGRAFYA :

Eflâtun, *Phaidros* (trc. Hamdi Akverdi), İstanbul 1943, s. 110 (274^a); a.mlf., *Philebos* (trc. Sabri Esat Siyavuşgil), İstanbul 1943, s. 25 (18^b); Câbir b. Hayyân, *Dix traités d'alchimie* (trc. P. Lory), Paris 1983; Huneyn b. İshak, *Âdâbü'l-felâsife*, Escorial, nr. 760, II, vr. 13; İshak b. Huneyn, *Târîhu'l-e'tıbbâ* (nşr. ve trc. F. Rosenthal, *Oriens*, VII, Leiden 1954 içinde), s. 61-71; Taberî, *Târîhu'l-Taberî*, Beyrut 1987, I, 103; Ebû Süleyman es-Sicistânî, *Müntehabü Şivânî'l-hikme* (nşr. D. M. Dunlop), Lahey 1979, s. 32-34; İbn Cülcül, *Tabakâtü'l-e'tıbbâ ve'l-hükemâ* (nşr. Fuâd Seyyid), Beyrut 1985, s. 5-10; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zehab* (Abdülhamid), I, 39; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 267-313, 320, 496; İbn Miskeveyh, *el-Hikmetü'l-hâlîde* (nşr. Abdurrahman Bedevî), Kahire 1952, s. 214-216; Bîrûnî, *el-Âşârü'l-bâkiye* (nşr. E. Sachau), Leipzig 1923, s. 188; Sâid el-Endelüsî, *Tabakâtü'l-ümm* (nşr. L. Şeyho), Beyrut 1912, s. 18-19, 39-40; İbn Fâtik, *Muhtârü'l-hikem ve meâsinü'l-kelim* (nşr. Abdurrahman Bedevî), Beyrut 1980, s. 7-26; Şehristânî, *el-Milel*, Kahire, ts. (Müessesetü'l-Halebî), II, 114; Sühreverdi, *Hikmetü'l-İşrâk* (nşr. H. Corbin), Tahran 1993, s. 12; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, VIII, 162; XXI, 233-234; İbnü'l-Kiftî, *İhbarü'l-ülemâ*, II, 3-6; İbn Ebû Usaybia, *Üyûnü'l-enbâ* (nşr. A. Müller), Kahire 1882-84, s. 16-17; İbn Seb'în, *Resâ'il* (nşr. Abdurrahman Bedevî), Kahire 1965, s. 162-163; Fîrûzâbâdî, *Beşâr'ir* (nşr. M. Ali en-Neccâr), Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-İlmiyye), VI, 51; Nev'î, *Netâyicü'l-fünûn*, İÜ Ktp., nr. 6744, vr. 25^b; Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn* (nşr. G. L. Flügel), London 1858, III, 599; Meclisî, *Bihârü'l-envâr*, Beyrut 1990, XIX, 317; Nişancızâde, *Mir'ât-ı Kâinât* (s. nşr. A. Faruk Meyan), İstanbul 1987, I, 124-128; Mehmed Ali Aynî, *Tasavvuf Târîhi*, İstanbul 1341, s. 30-31; J. Ruska, *Tabula Smaragdina*, Heidelberg 1926; a.mlf., *Turba Philosophorum*, Berlin 1931; P. Kraus, *Jabir Ibn Hayyan*, Kahire 1943, I-II, tür.yer.; A. J. Festugiere, "Hermétisme et gnose païenne", *Histoire générale des*

religions, Paris 1948, III; a.mlf., *La révélation d'Hermes Trismégiste*, I-IX, Paris 1949-54; *Corpus Hermeticum* (trc. ve nşr. A. D. Nock - A. J. Festugiere), I-V, Paris 1954-60; F. Bardot, *Initiation into Hermetics*, I-II, Graz 1962; Abdurrahman Bedevî, "el-Ğazzâlî ve meşâdirühü'l-Yûnânîyye", *Mihricânü'l-Ğazzâlî fî Dimaşk*, Kahire 1962, s. 219-237; a.mlf., *el-Eflâtûniyyetü'l-muhdeşe 'inde'l-Arab*, Küveyt 1977, s. 53-116; a.mlf., *el-İnsâniyye ve'l-vücûdiyye fî fikri'l-Arabî*, Küveyt 1977, s. 198; Sezgin, *GAS*, IV, 31-44, 196-395; L. Massignon, "Inventaire de la littérature hermetique arabe", *Opera Minora*, Paris 1969, I, 651-666; Seyyed Hossein Nasr, *Traditional Islam in the Modern World*, London 1987, s. 209; a.mlf., *İslâm'da Düşünce ve Hayat* (trc. Fatih Tatlıoğlu), İstanbul 1988, s. 147-173; a.mlf., *İslâm ve İlim* (trc. İlhan Kutlu), İstanbul 1989, s. 198; F. Rosenthal, *The Classical Heritage in Islam*, London 1975, s. 36, 246-250; F. A. Yates, *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*, London 1977; Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrailiyyat*, Ankara 1979, s. 278; a.mlf., *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, Ankara 1992, s. 43-45, 231; J. Bergier, *Lânetli Kitaplar* (trc. V. G. Üretürk), İstanbul 1981, s. 10; M. Eliade, *A History of Religious Ideas*, Chicago 1982, II, 295; a.mlf., "Simya, Doğa Bilimleri ve Zamansallık" (trc. Ahmet İnel), *Birikim*, sy. 6, İstanbul 1989, s. 33-38; A. Gassân Sâbûnî, *Hermesü'l-hakim*, Şam 1982, s. 8; *The Book of Enoch* (trc. R. Laurence), San Diego 1983; W. Scott, *Hermetica*, I-IV, Boston 1985; Ahmet Yaşar Ocak, *İslâm-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır İlyas Kültü*, Ankara 1985, s. 74; M. Ullmann, *İslâm Kültür Tarihinde Maji* (trc. Yusuf Özbek), İstanbul 1986; T. Burckhard, *Alchemie*, London 1987; A. S. Raleigh, *Hermetic Science of Motion and Number*, California 1987; Mahmut Erol Kılıç, *İslâm Kaynakları Işığında Hermes ve Hermetik Düşünce* (yüksek lisans tezi, 1989, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü); A. Schimmel, *Sayıların Esrarı* (trc. Mehmed Temelli), Bursa 1993; J. Evola, *The Hermetic Tradition*, Chicago 1994; Ali Babaoğlu, *Hermetizm*, İstanbul 1997; R. Guénon, *Geleneksel Formlar ve Kozmik Devirler* (trc. Fevzi Topaçoğlu), İstanbul 1997; L. Sheikho, "Anciens traités arabs", *Orient*, XIX, Hamburg 1950; A. E. Affî, "The Influence of Hermetic Literature on Moslem Thought", *BSOAS*, VIII (1951), s. 84; M. Plessner, "Hermes Trismegistus and Arab Science", *StI*, sy. 2 (1954), s. 45-59; Manzalaoui Mahmud, "The Pseudo-Aristotelian Kitâb Sırr al-Asrâr", *Oriens*, XXIII (1974), s. 147-246; L. Schaya, "Eliatic Fonction", *Studies in Comparative Religion*, XII, London 1976, s. 31-40; "Hermes", *EAm.*, XIV, 131; "Enoch", *EJd.*, VI, 793; "Hermes", a.e., IX, 372; "Hermes Trismegistus", *ERE*, VI, 626; "Hermes", *ABr.*, X, 601.

MAHMET EROL KILIÇ

HERRÂ

(bk. MUÂZ b. MÜSLİM el-HERRÂ).

HERSEK

(bk. BOSNA-HERSEK).

HERSEKLİ ÂRİF HİKMET BEY

(1839-1903)

Son dönem divan şairlerinden.

16 Ramazan 1255 (23 Kasım 1839) tarihinde Mostar'da doğdu. Hersek Valisi İstolçalı Ali Paşa'nın torunu ve Zülfikar Nâfiz Paşa'nın oğludur. İlk öğrenimine aile çevresinde başlayan Ârif Hikmet, babasının ve dedesinin vefatı üzerine ailesiyle birlikte Hersek'ten Bosna'ya, bir süre sonra da Bursa'ya göç etti. 1270'te (1854) İstanbul'a giderek tahsiline orada devam etti. Yedi sekiz yıl kadar Mektûbî-i Sadâret-i Âlî Kalemî'nde memur olarak çalıştıktan sonra bu görevinden ayrıldı. Muharrem 1285'te (Mayıs 1868) Cevdet Paşa'nın yönlendirmesiyle Divân-ı Ahkâm-ı Adliyye Muhâkemât-ı Cezâiyye zabıt kâtipliğine, ertesi yıl Temyiz-i Hukuk Dairesi zabıt kâtipliğine tayin edildi. Daha sonra Dersââdet Birinci Hukuk Dairesi mümeyyizliği ve Mahkeme-i İstinaf Hukuk Kısmı mümeyyiz-i sânilîği görevinde bulundu. Bu son görevinden Rebîülâhîr 1297'de (Mart 1880) istifa etti. Üç yıl sonra Erzurum Merkez Bidâyet Mahkemesi Hukuk Dairesi reisliğine getirildi. Aynı görevi Bursa, Manastır, Yanya, Kastamonu, Adana ve ardından Cezâir-i Bahr-i Sefid vilâyetlerinde de sürdürdü. 12 Cemâziyelevvel 1315'te (8 Ekim 1897) Dersââdet İstinaf Mahkemesi üyeliğine, Safer 1318'de (Haziran 1900) Dersââdet İstinaf Hukuk Mahkemesi başkanlığına, Receb 1319'da (Ekim 1901) Mahkeme-i Temyiz üyeliğine terfi etti.

22 Safer 1321 (20 Mayıs 1903) tarihinde İstanbul'da vefat eden Hersekli Ârif Hikmet Bey, Fâtih Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra Topkapı Kabristanı'nda annesinin yanına defnedildi. Kısa süreli iki evliliği dışında yalnız yaşamış, çocuğu olmamıştır. Ölümü üzerine İbnü-

Hersekli
Ârif
Hikmet Bey

İemin Mahmud Kemal ve Mehmed Âkif birer manzume yazmışlardır. Mehmed Âkif'in, *Safahat*'ın sağlığında yayımlanan ilk baskılarında bulunmayan uzun manzumesi (bk. *Sırât-ı Müstakîm*, nr. 27, 12 Şubat 1324/1909), Hersekli'nin karakterini ve özelliklerini anlatan kaynak değerinde bir metin olarak önem taşımaktadır.

Kendisini yakından tanıyan ve hakkındaki bilgilerin çoğunun kaynağını teşkil eden İbnülemin Mahmud Kemal'e göre Hersekli Ârif Hikmet itikadî sağlam ve dinî meselelerde hassas bir insandı. Ancak heyecanlı, taşkın ve kabına sığmaz mizacı onu derbeder, disiplinsiz ve rindâne bir yaşayışa sevk etmiş, bu yüzden aralarında yer aldığı Encümen-i Şuarâ şairlerinin çoğu gibi içkiye müptelâ olmuştu. Bununla beraber İbnülemin onun son yıllarında içkiyi bıraktığını ve hayatına çeki düzen verdiğini söyler. Bu coşkun mizacıyla dini daha çok duygu ve cezbe halinde yaşamak isteyen Hersekli, belli bir tarikatın disiplini altına girmek yerine aradığı iç coşkunluğunu tatmin için zaman zaman değişik tekkelere devam etmiş, Bektaşî, Kâdirî ve Mevlvî dergâhlarında icra edilen âyin ve zikirle aynı vecd ve heyecanla katılmıştır. Divanında bu üç tarikatın izleri görülmekte, Hacı Bektâş-ı Velî, Abdülkâdir-i Geylânî ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi öven mısra ve beyitler bulunmaktadır.

Ârif Hikmet'i şahsen tanımış ve takdir etmiş olan Mehmed Âkif onu haşin, kırıcı ve müstezhi olmakla suçlayanlara mukabil bu gibi davranışlarını İslâm'a saygısız, cahil, anlayışsız ve görgüsüz insanlara karşı gösterdiğini söyleyerek onun haksız olmadığını ifade eder. İbnülemin Mahmud Kemal de Hersekli'nin hâkimliği sırasında mahkemelerdeki bazı cesur davranışlarını zikrederek kendisinin hak gözetir, dürüst bir hâkim olduğunu söyler.

Hersekli, 1861-1862 yıllarında faaliyet gösteren Encümen-i Şuarâ'nın en genç şairlerindendir. Encümen toplantılarının çoğunun, o yıllarda henüz yirmi iki yaşında bulunan Hersekli'nin Lâleli Çukurçeşme'deki konağında yapılması onun çağdaşları arasında itibarlı bir şair olduğunu göstermektedir. Kaynaklarda, olağan üstü bir hafızası olduğu ve toplantılarda ezberinden Türkçe, Farsça ve Arapça pek çok şiirle irticâlen kendi şiirlerini okuduğu kaydedilmektedir.

Encümen-i Şuarâ'nın diğer şairleri gibi Hersekli Ârif Hikmet de divan şiirine yeni bir hamle kazandırmaya çalışmıştır. Divan edebiyatındaki nazîre geleneğine o da uymuş, Nâilî, Fehîm, Neşâtî, Vecdî, Güftî, Nâbî, Nedîm gibi şairlere nazîreler yazmıştır. Şiirde üstat kabul ettiği Leskofçalı Galib'in tavsiyesiyle Nâilî-i Kadîm'in tarzını benimseyen Hersekli'nin Nâilî'ye yirmi dokuz, Fehîm'e de on altı nazîresi vardır (Özgül, s. 35). Hersekli'nin şiirleri daha çok didaktik ve hikemidir. Tasavvufî şiirlerin ağırlıkta olduğu divanında bu konularda da nâdiren mistik neşveye ve lirizme ulaştığı, çok defa hikemî tarzda kaldığı görülür. Sosyal konularda yazdığı şiirlerinde toplum meseleleri ve yöneticilerle ilgili tenkitleri varsa da bunlar Tanzimat döneminin diğer şairlerinde olduğu gibi belli kişi ve olayları hedef almaz. Beyitleri arasında, "Çek elin râhatsa maksat hükmi-i istibdâddan / Hep onun zımınıdır bu âlemin gavgâları" gibi Nâmık Kemal'i hatırlatan sert çıkışlara pek

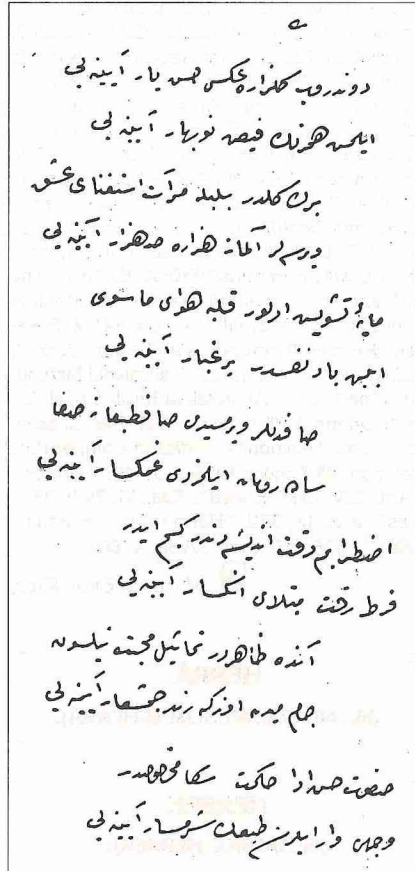
az rastlanır. Tenkitçilerin ortak kanaati, Hersekli'nin sosyal konulu şiirlerinin mizacı kadar heyecanlı, cesur, atak, hatta orijinal olmadığıdır.

Hersekli Ârif Hikmet edebiyat dünyasında şairliğiyle tanınmış, nesir yazılarının çoğunu yayımlamadığından fikrî yönü ihmal edilmiştir. Onun pek azı dışında neşretmekten çekindiği lâyiha ve makalelerinin her biri bir düşünce hatta inceleme mahsulüdür. Nâmık Kemal ve Ziyâ Paşa'dan önce meşrutiyetçi ve yer yer cumhuriyetçi fikirlerini ortaya koyduğu bu yazılar, Osmanlı aydınları arasında gizliiden gizliye tartışmalarla konu olmuştur. Bu yazılarında ele aldığı konular dinden felsefeye, siyasetten hükümete, hikemiyattan edebiyata kadar geniş bir yelpaze oluşturur. Üzerinde en çok durduğu hususlardan biri de Tanzimat ve Batılılaşma'dır. Birtakım heveskârın Frenkleri' övmeleleri yüzünden halkın Frenkliğe meyletmesini ve Avrupa'nın yaşayış biçiminin taklit edilmesini eleştiren Ârif Hikmet ilim ve fennin bütün insanlığa ait olduğunu söylemiş, bunu Frenklik ile özdeşleştirmenin yanlışlığı üzerinde ısrarla durmuştur (a.g.e., s. 155 vd.).

Eserleri. Ârif Hikmet, *Hazîne-i Fünûn* ve *Resimli Gazete* gibi döneminin dergilerinde bir kısmı yayımlanmış olan şiirlerini *Âsâr-ı Hikmet Bey* adı altında toplamış (bk. İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 2658, 3214), bunlar ölümünden çok sonra İbnülemin Mahmud Kemal tarafından uzunca bir mukaddime ile birlikte *Divan* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1334). Eserin başında "Münâcât", "Tehlîl" ve "Tazarru" adlı şiirlerle "Tevhîd-i Bârî" başlıklı elli iki beyitlik bir mesnevi yer almaktadır. Na't ve methiyeleri, kaside tarzında elli üç beyitlik "Hasbihal" adlı bir tevhid, "Manzûme" ve "Hasbihal berâ-yi Nefs-i Nâtika" başlıklı iki kaside, birkaç müseddes ve üç uzunca kaside takip etmekte, daha sonra 168 adet mürettep gazelin yer aldığı "Gazeliyyât" a geçilmektedir. Bunlar arasında Nâmık Kemal, Hâlet Bey ve Kâzım Paşa ile bazan ikili, üçlü ve bazan dördü müsterek gazelleri, çeşitli şarkı ve nazîreleri de bulunmaktadır. "Nâ-tamam Gazeliyyât"tan sonra kıtaların yer aldığı divan müfredlerle sona ermektedir.

Hersekli'nin *Levâiyu'l-hikem*, *Misbâhu'l-izâh*, *Levâmiu'l-efkâr* ve *Sevânihu'l-beyân* adlı eserleri yazma defterleri halinde bulunmaktadır (İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 2570'te *Misbâhu'l-izâh* dışın-

Hersekli Ârif Hikmet Bey'in el yazısı

dakiler bir arada ciltlidir. *Misbâhu'l-izâh* için bk. İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 3018). Bunlardan *Levâiyhu'l-hikem*'de felsefî, dinî, tasavvufî ve ahlâkî konular (eser *Resimli Gazete*'de "lâyiha"lar halinde neşredilmiştir, bk. sy. 71-73 [İstanbul 1316]; sy. 76-78 [1316], sy. 82-84 [1316]; sy. 87 [1316]; sy. 89-93 [1316]); *Misbâhu'l-izâh*'ta Avrupalılar'ın maarifte, sanayide ilerledikleri, onlara yetişebilmek için âdetlerini taklit etmek değil ilimlerini öğrenmek gerektiği; *Levâmiu'l-efkâr*'da edebiyat, şiir, nesir, cemiyet, hürriyet, meşrutiyet ve rejim meseleleri; *Sevânihu'l-beyân*'da ise Tanzimat'ın mahiyeti ele alınmıştır. Ârif Hikmet'in *Mecelle*'deki bazı bahisleri şerh ve tenkit eden bir eserin bulunduğundan söz edilmişse de (İbnülemin, "Hersekli Hikmet Bey", *Divan*, s. 72) böyle bir esere henüz rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hersekli Ârif Hikmet, *Divan* (nşr. İbnülemin Mahmud Kemal), İstanbul 1334; Mehmed Tefîk, *Kâfile-i Şuarâ*, İstanbul 1290, s. 152-154; İbnülemin Mahmud Kemal, *Kemâlû'l-Hikme*, İstanbul 1327, tür.yer.; a.mlf., *Son Asır Türk Şairleri*, s. 639-642, 1496-1497; İsmail Habib [Sevük], *Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1340, s. 366-370; *Osmanlı Müellifleri*, II, 335-337; Ahmed Râsim, *Muharrir, Şair, Edib*, İstanbul 1924, s. 106-107; Mehmed Âkif [Ersay], *Safâhat* (haz. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 1984, s. 532-541; İsmail Hikmet [Ertaylan], *Türk Edebiyatı Tarihi*, Bakü 1925, I, 136-160; Banarlı, *RTET*, II, 973-974; İsmail Ünver, "Hersekli Ârif Hikmet", *Büyük Türk Klâsikleri*, VIII, 168-172; Metin Kayahan Özgül, *Hersekli Arif Hikmet*, Ankara 1987; Rıza Tefîk [Bölükbaşı], "Leskofçalı Galib", *Yeni Sabah*, İstanbul 14 Şubat 1945; Hasan Aksoy, "Son Devir Divan Şairlerimizden Hersekli Arif Hikmet Bey", *Mül-FD*, sy. 13-15 (1997), s. 295-302; "Ârif Hikmet", *TA*, III, 311; "Ârif Hikmet Bey (Hersekli)", *İst.A*, II, 1003-1005; "Hersekli Ârif Hikmet", *TDEA*, IV, 208-209.

HASAN AKSOY

HERSEKLİ MEHMED KÂMİL BEY

(ö. 1900)

Son devir Osmanlı müellifi.

İstanbul'da doğdu. Bugünkü Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin Hersek bölgesindeki Trebinje (Trebinje) kazasının tanınmış ailelerinden Cvjetićler'e mensup olan ve daha sonra İstanbul'a göç eden Hacı Abdullah Efendi'nin oğludur. İlk öğreniminin ardından Hacı İbrâhim Efendi'nin yeni bir yöntemle kısa zamanda Arapça öğretmek için kurduğu Dârü'tta'lim'e devam etti. Burada Arapça'sını geliştirdi ve

bir müddet sonra aynı mektebe hoca oldu. Bir ara Şehremâneti Tahsilât Kalemi'nde çalıştı, ardından II. Abdülhamid döneminde sarayda şifre kâtipliğine getirildi. Bu memuriyette iken Madrid'de toplanan müsteşirlik kongresine Osmanlı Devleti'ni temsilen katıldı. Bir ara V. Murad'ın mâbeyinciliğinde de bulunduğu bilinen Kâmil Bey, 17 Ramazan 1317'de (19 Ocak 1900) İstanbul'da vefat etti (Nametak, s. 249; Okiç, *Bazı Hadis Meseleleri*, s. 69) ve Edirnekapi dışındaki aile kabristanına defnedildi. Bazı kaynaklarda 1315 olarak verilen ölüm tarihi hicri değil rûmî olmalıdır.

Eserleri. Genellikle Arapça'dan yaptığı çevirilerle tanınan Hersekli'nin başlıca eserleri şunlardır: 1. *Me'tâlî'u'n-nücûm* (I-II, İstanbul 1307). Sahâbîlerin hal tercümesini ihtiva eden bu eserin telif sebebi olarak Türkçe'de bu tür kitapların bulunmayışı gösterilmiştir (*Me'tâlî'u'n-nücûm*, I, 30). Eser alfabetik olmakla birlikte önce Hz. Hasan ile Hüseyin ve aşere-i mübeşşerenin, ardından diğer ashabın hayat ve faziletlerini konu almaktadır. Kitabın yayımlanan ilk iki cildi, isimleri elif harfiyle başlayan sahâbîlerin biyografilerini içine almaktadır (Şabanović, s. 601). Müellif tarafından beş cilt olarak düşünül-

len eserin geri kalan üç cildinin tamamlanıp tamamlanmadığı bilinmemektedir. Kitabın hazırlanması esnasında çeşitli Arapça kaynaklara başvurulmuş olmakla birlikte başlıca kaynak İbnü'l-Esir'in *Üs-dü'l-gâbe fî ma'rifeti's-şahâbe* adlı eseridir. 2. *İkâzü'l-ihvân* (İstanbul 1302 [*Mecmûatü'r-resâil* içinde], 1304). Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *Tenbîhü'n-nâ'imî'l-ğumr 'alâ mevâsimi'l-umr* adlı eserinin ilâvelerle yapılmış tercümesidir. 3. *Terceme-i Muallakât-ı Seb'a* (İstanbul 1305). İmruülkays b. Hucr'un *Mu'allakâ'sının* Türkçe çevirisidir. Mehmed Kâmil Bey, henüz Dârü'tta'lim'de talebe iken yaptığı bu çeviride her beytin önce mânâsını, ardından "müfredat" başlığı altında açıklanması gereken kelimelerin anlamlarını vermekte, daha sonra da "tahlîl-i beyt" başlığı altında her kelimenin gramer açısından değerlendirmesini yapmaktadır. Giriş kısmında tercüme ve izahlarda Zevzenî şerhini esas aldığı belirten mütercim peyderpey aldığı muallakaları yayımlayacağını söylüyorsa da bunu gerçekleştirilememiştir. *Mu'allakât-ı Seb'a'yı* Türkçe'ye çeviren Şerefettin Yaltkaya bu tercümeyi takdir ettiğini bildirmektedir (*Yedi Aski*, s. 9).

BİBLİYOGRAFYA :

Hersekli Mehmed Kâmil, *Me'tâlî'u'n-nücûm*, İstanbul 1307, I, 30; *Osmanlı Müellifleri*, II, 404; Mehmed Handžić, *Književni Rad Bosansko-Hercegovačkih Muslimana*, Sarajevo 1934, s. 45-46, 76; a.mlf., *el-Cevherü'l-esnâ fî terâcimi 'ulemâ'i ve şu'arâ'i Bosna*, Kahire 1413/1992, s. 169; M. Tadjib Okiç, *Jedan Naš Zaboravljeni Istoričar XVIII v.*, Sarajevo 1938; a.mlf., *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, İstanbul 1959, s. 69; Şerefettin Yaltkaya, *Yedi Aski*, İstanbul 1943, s. 9; Özge, *Katalog*, II, 666; III, 1124; IV, 1820; Hazim Şabanović, *Književnost Muslimana BiH na Orijentalnim Jezicima*, Sarajevo 1973, s. 601, 602; Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, III-IV, 967-973; Fehim Nametak, *Pregled Književnog Stvaranja Bosansko-Hercegovačkih Muslimana na Turskom Jeziku*, Sarajevo 1989, s. 249; Mustafa Çeman, *Bibliografija Bošnjačke Književnosti*, Zagreb 1994, s. 78, 309, 447, 507, 564.

MUHAMMED ARUÇI

HERSEKZÂDE AHMED PAŞA

(ö. 923/1517)

Osmanlı vezîriâzamı.

1459'da Herseg - Novi'de (Kastel Nuovo) doğdu. Asıl adı Stjepan'dır. Güneydoğu Bosna hâkimi, "herceg" (dük) unvanıyla anılan Stjepan Vukčić - Kosača'nın küçük oğludur. Fâtiht Sultan Mehmed Bosna'yı

Hersekli Mehmed Kâmil Bey'in *Me'tâlî'u'n-nücûm* adlı eserinin ilk sayfası (İstanbul 1307)

